

СТРУКТУРНІ БАР'ЄРИ В ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ЄС

Розглянуто основні структурні бар'єри в розвитку торгівлі України з Європейським Союзом. Зроблено висновок, що саме залучення масштабних іноземних інвестицій може структурно адаптувати економіку України до Єдиного внутрішнього ринку ЄС.

Author examines the main structure barriers in the Ukraine-EU trade. The article states, that the massive foreign investments may adapt the Ukrainian economy structure to the EU single internal market.

Європейський Союз є єдиним міжнародним інтеграційним об'єднанням, яке існує протягом майже півстоліття на континенті. Інші міжнародні угруповання або припинили своє існування, або значно скоротили сферу свого впливу. Незважаючи на існуючі реальні проблеми в соціально-економічному розвитку Союзу (уповільнення темпів економічного зростання, достатньо високий рівень безробіття, ускладнення механізму прийняття комунітарних рішень тощо), ЄС залишається одним із основних стовпів сучасної світової економіки, прогресу людства в цілому, більше того, він значно посилює свою позицію в усіх сферах світового розвитку. Так, зокрема, за останніми оцінками індексів конкурентоспроможності окремих країн Світовим економічним форумом, з п'яти світових країн-лідерів за продуктивністю чотири були європейськими країнами. Єдиною причиною привабливості та постійного поступового розвитку ЄС є те, що країни-засновники та наступні члени запропонували достатньо ефективні та результативні моделі, механізми та принципи соціально-економічного й політичного співробітництва та розвитку, які в цілому відповідають потребам кожної країни-члена та Союзу в цілому.

Європейський Союз, який з 1 травня 2004 р. нараховує вже 25 країн-членів, має приблизно 9 % світового населення, але на нього припадає більше п'ятої частини світової торгівлі, а з урахуванням внутрішньорегіонального обміну – понад 40 %. ЄС був та залишається регіональним лідером у світовому експорті. Єдиний внутрішній ринок ЄС є дуже привабливим для експортерів інших країн.

Торгівлі належить центральне місце і в системі економічної взаємодії України з ЄС. Але за якісними та кількісними особливостями структура взаємообміну суттєво поступається відповідним показникам як нових країн-членів ЄС, так і значної кількості країн-сусідів.

Товарний обмін між Україною та ЄС відбувається переважно на міжгалузевій основі, що суттєво обмежує матеріальну основу реальної економічної інтеграції. В українському експорті переважають продукція чорної металургії, хімічні продукти та інші товари з низьким рівнем доданої вартості, тоді як в імпорті – готова продукція високого рівня обробки. До того ж незначним є рівень диверсифікації експорту України. На внутрішньогалузеву торгівлю припадає приблизно 1/5 взаємного товарообігу, причому за останні 15 років її частка зростає незначним чином, тоді як для центральноєвропейських країн відповідний показник становить 60 % і більше. Зростання частки внутрішньогалузевої торгівлі цієї групи країн з ЄС відбулося саме за останні 10–15 років унаслідок послідовних економічних реформ, зближення з ЄС, масштабних іноземних інвестицій.

Значним залишається технологічне відставання національної економіки України від ЄС. Українська індустрія випускає продукцію переважно II–III технологічних укладів (в ЄС – переважно III–V), експортує в ЄС продукцію переважно II укладу. Але міжкладний обмін також має свої межі: попит на низькотехнологічну продукцію на Єдиному внутрішньому ринку ЄС витісняється попи-

том на диференційовану продукцію більш розвинених технологічних укладів, де пропозиції українських виробників практично відсутні. З іншого боку, повільний перехід українських виробників на передові технологічні уклади також обмежує попит у країні на високотехнологічну продукцію європейського виробництва. Разом з тим зауважимо, що в доповіді Єврокомісії 2004 р. про Україну в межах реалізації політики сусідства атомну енергетику, авіа- та космічний сектори визначено як пріоритетні та перспективні сфери співпраці.

Наслідком розвитку, в тому числі переважно міжгалузевого та міжкладного обміну, є зростання від'ємного сальдо торгівлі України з ЄС. Воно значно зросло в 2002–2003 рр., суттєво зменшилось у 2004 р. за рахунок позитивного сальдо торгівлі з країнами-новими членами Союзу, але знов погіршилось у цьому році.

Незважаючи на те, що Україна ставить за стратегічну мету інтеграцію до ЄС, торговельна компліментарність є відносно низькою: питома вага ЄС у зовнішній торгівлі України становить приблизно 38 %, причому ця частка в цьому році мала тенденцію до зниження. Серед 17 країн-сусідів ЄС – це один із найменших показників. Для нових членів ЄС та значної кількості країн-сусідів, які, до речі, не мають стратегічних планів щодо вступу до ЄС, дана частка коливається на рівні 60 %.

Не є досконалою й географія торгівлі України з ЄС: на 10 країн-нових членів ЄС припадає до 40 % взаємної торгівлі, хоча їх частка у ВВП Європейського Союзу становить лише 5 %. Попиту на розвинених і більш вимогливих ринках старих членів Союзу не відповідають диференціація, якість та технологічний рівень української продукції.

За теперішніх умов потенціал подальшого розширення та поглиблення торгівлі України з ЄС практично вичерпаний. Існуючі торговельні бар'єри ЄС на шляху імпорту української продукції зберігають свої обмежувальні функції масштабю лише для сфери сільського господарства. З іншого боку, торговельні преференції, які надає ЄС Україні, є обмеженими за товарною номенклатурою і в принципі повинні розглядатися як додатковий фактор поглиблення взаємної торгівлі. Таким чином, основним бар'єром для збільшення експорту України в ЄС та позитивних структурних зрушень у товарообігу є повільні структурні зрушення в українській економіці. Разом з цим внутрішні джерела для масштабних структурних змін у національному господарстві країни обмежені. Без залучення значних іноземних інвестицій даний процес затягнеться на довгі десятиліття, якщо в принципі не призведе до подальшого відставання, перш за все технологічного, від розвинених країн.

Лише на початку 2004 р. був досягнутий рівень 100 дол США іноземних інвестицій на душу населення в Україні (в 20–30 разів менше, ніж в окремих центральноєвропейських країнах), тоді як вважається, що для їх значного впливу на структурні зрушення необхідний рівень щонайменше 1000 дол США. З іншого боку, іноземний інвестор, як і конкурентний національний, по-

требує покращення регуляторного та ділового середовища в національній економіці, прозорих та стабільних правил бізнесу. Крім внутрішньої складової створення привабливого інвестиційного клімату, Україна повинна більш ефективно використовувати і зовнішні фактори його розвитку. Вступ до СОТ, інституційно-торговельне зближення з Єдиним внутрішнім ринком ЄС у формах

вільної торгівлі, окремих секторальних та проектних угод, асоціації, партнерства в митному союзі – це могутній сигнал для інвесторів та історичний шанс для України перетворити національну економіку з периферійної європейської на інтегровану європейську.

Надійшла до редколегії 02.12.05

А. Копистира, канд. екон. наук

ВПЛИВ ТІНЬОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ІНТЕГРАЦІЮ В ЄВРОПІ

Розглянуто динаміку зростання тіньової економіки в Європі, визначено причини такого зростання та проаналізовано результати економіко-математичної моделі, що пов'язує процеси корупції та інтеграції. Виявлено, що країни з вищим рівнем корупції більш схильні до інтеграції, ніж ті, де корупція менша.

In the given article dynamics of shadow economy in Europe and reasons for its growth were analyzed. Also the results of economic model, which compare the processes of corruption and integration, were investigated. It was determined that countries with higher level of corruption tend more to participate in integration, than those with lower one.

Вирішення проблеми визначення диверсифікації форм, методології, способів поширення та стратегії боротьби з тіньовою економікою привертає увагу великої кількості економістів, політиків та науковців. Із закордонних дослідників доцільно було б зазначити Ф. Снайдера, Ф. Хоффмана, М. Лако, С. Джонсона, Д. Кауфмана.

При розгляді питання впливу тіньових економічних процесів на інтеграцію в Європі доцільно було б простежити динаміку зростання частки тіньової економіки в деяких країнах світу, наведену в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка обсягу тіньової економіки (у відсотках ВВП), обрахована за допомогою методу попиту на готівку [5]

Країна	1960	1970	1980	1994	1995	1996	1997	2002 ¹
Австралія	-	-	-	13,0	13,2	14,0	13,9	-
Австрія	0,4	1,8	3,0	6,7	7,3	8,3	8,9	-
Бельгія	-	10,4	16,4	21,4	21,6	21,9	22,4	-
Велика Британія	-	2,0	8,4	12,4	12,6	13,1	13,0	12,5
Греція	-	-	-	26,0	26,6	28,5	-	-
Данія	3,8-4,8	5,3-7,4	6,9-10,2	17,6	18,1	18,3	18,1	-
Ірландія	-	4,3	8,0	15,3	15,6	15,9	16,1	-
Іспанія	-	10,3	17,2	22,3	22,6	22,9	23,1	22,5
Італія	-	10,7	16,7	25,8	26,2	27,0	27,3	27,0
Канада	-	-	10,1-11,2	14,6	15,0	15,1	14,8	-
Нідерланди	-	4,8	9,1	13,6	14,1	14,0	13,5	-
Німеччина	2,0-2,1	2,7-3,0	10,3-11,2	13,1	13,9	14,5	15,0	16,0
Нова Зеландія	-	6,9	9,2	11,3	-	-	-	-
Норвегія	1,3-1,7	6,2-6,9	10,2-10,9	17,9	18,5	18,9	19,4	-
Сполучені Штати	2,1-4,1	2,6-4,6	3,9-6,1	9,4	9,0	8,8	8,8	8,7
Франція	-	3,9	6,9	14,3	14,8	14,9	14,7	15,0
Швейцарія	1,2	4,1	6,5	6,6	6,9	7,5	8,1	-
Швеція	1,5-1,8	6,8-7,8	11,9-12,4	18,3	18,9	19,2	19,8	-

¹джерело: [1, с. 17-28].

Якщо проаналізувати динаміку результатів, отриманих за допомогою методу попиту на готівку, стає очевидним, що серед розвинених країн Європи Італія (27,3 % ВВП), Іспанія (23,1 % ВВП) та Бельгія (22,4 % ВВП) мають найбільші тіньові економіки. У середній групі – Швеція (19,8 % ВВП), Норвегія (19,4 % ВВП), Данія (18,1 % ВВП), Ірландія (16,1 % ВВП), Франція (14,7 % ВВП), Нідерланди (13,5 % ВВП). У групу країн з найменшою тіньовою економікою потрапили Австрія (8,9 % ВВП) та Швейцарія (8,1 % ВВП).

Остання колонка цифр – прогнозні дані, підраховані офіційними експертами Німеччини. За їхніми даними, обсяги обороту в тіньовій економіці країни постійно зростають: якщо в 1995 р. вони становили майже 250 млрд євро, то в 2002 р., відповідно до оцінок, – 350 млрд євро (зростання приблизно на 45 %). Це означає, що в

країні приблизно 16 % ВВП створюється в тіньовому секторі економіки. Порівняно з іншими промислово розвиненими країнами ФРН займає лідируючі позиції, поступаючись за цим показником лише Іспанії (22,5 %) та Італії (27 %). Для порівняння: у США частка ВВП, виробленого в тіньовій економіці, становить 8,7 %, Японії – 11,1 %, Великій Британії – 12,5 %, Франції – 15 % [1].

Для порівняння в табл. 2 наведено частку тіньової економіки у країнах Центральної та Східної Європи.

Проаналізувавши динаміку зростання тіньової економіки впродовж тривалого періоду часу, необхідно сфокусуватися на аналізі тіньового ринку робочої сили. З певної низки причин, які будуть проаналізовані нижче, можна зробити висновок про те, що тіньовий ринок робочої сили в країнах ЄС розвивається більш швидкими темпами, ніж усі інші тіньові ринки з частковою заборонаю.